

KORONAVİRÜS, HAK VE ÖZGÜRLÜKLER, YANILSAMALAR, TOPLUMSAL SAVUNMA

Av. Haluk İnancı

Maske üreten işçiler[1]

Koronavirüs ve Küresel Sınav

İnsanlık ilk defa sınır tanımayan küresel bir virüs saldırısının aynı anda muhatabı olmuş durumda. Korona yüksek hızla tüm dünyayı etkisi altına alan bir salgın hastalık olarak diğerlerinden ayrılıyor. Oysa SARS, MERS ya da grip türünden virüsler ya bölgesel kalmıştı ya da bu kadar hızla yayılmamıştı.

Korona'nın sosyal ve ekonomik düzene küresel boyutta yapacağı etkiler konusunda görüşler, varsayımlar, iddialar hızla yayılıyor. Hatta sistem karşıtı düşünceler de tembellik hakkı, zamanın yavaşlaması, insani faaliyetlere vakit ayırma vb. biçimlerde sesini duyurmaya başladı. Bu konulara girmeden Korona'nın hayatımıza yaptığı etkilerin, devlet düzenlemelerinin, sokağa çıkma yasağı taleplerinin hak ve özgürlükler boyutu üzerinde durmaya çalışacağım.

OHAL, Sokağa Çıkma Yasağı Talepleri

Hukuki boyut üzerine düşünmem, özellikle muhalif kesimden gelen sokağa çıkma yasağı talepleriyle başladı. Yaygın bir düşünce hâline dönüşmese de Korona'ya karşı tedbir olarak OHAL talebinde bulunuldu. İşin ilginç sokağa çıkma yasağının yasal dayanağını kimse merak etmiyordu.

Aslında Korona ile ilgili ilk yasaklar, seyahat kısıtlamaları, ülke girişlerinde kontrol, gözlem altına alınma kapsamında geldi. Ardından OHAL ilanı yapan ülkeler çoğalmaya başladı, yasaklar genişledi. Kamusal alanlara giriş yasağı, bazı işyeri faaliyetlerinin durdurulması, özel araçlara getirilen kısıtlamalar, bazı faaliyetleri, işleri idari izne bağlama, belirli yaş üzerine getirilen dışarı çıkma yasakları, evde kalma yükümlülükleri gibi... Fransa, İsviçre, Macaristan, bazı ABD eyaletleri, İtalya, İspanya, Belçika, Almanya, Sırbistan, Gürcistan, Fas, Lübnan, Tayland, Peru ve birçok ülkede OHAL ilan edildi. Hindistan sıkıyönetim ilan etti. ABD'nin nükleer savaş planını devreye sokacağı konuşuluyor.

Ülkemizde hak ve özgürlüklerle ilgili ilk önlem, havaalanlarına ülkeye giren yolcuların vücut ısısını ölçmek için termal kameralar konulmasıydı. Akabinde uçuş sınırlamaları, umuma açık yerlerin, bazı işyerlerinin kapatılması, bazı kamusal alanların kapatılması, eğitimin evden devamı, 65 yaş üstü ve 20 yaş altı nüfusun evden çıkışının yasaklanması, sosyal mesafenin korunması, bazı şehirleri giriş çıkışların yasaklanması ve giriş çıkışların kontrolü[2] vb tedbirler geldi.

Dünyada sokağa çıkma yasaklarını bir dizi teknik yöntemle kontrol tedbirleri izledi. Bu nedenle bu yasakları alan teknik tedbirlerle birlikte değerlendirmek gerekiyor.

Çin Örneğinde Koronavirüsle Mücadelede Kullanılan Teknikler

Çin'in Koronavirüs karşısındaki başarısının altında yüksek teknoloji kullanımının yattığı anlaşılmaktadır.[3] Çin'in Koronavirüs'le ilgili mücadele yöntemlerinin iki grupta toplandığı görülüyor: İlki, tıbbi malzeme, hasta örneklerinin teslimi ve testinin hızlandırılması, dezenfeksiyonun yaygınlaştırılması, gıda malzemelerinin ulaştırılması, sokak temizleme, karantina uygulamalarının izlenmesi ve tüm bu işlerde robotlar, dronlar dahil yüksek teknolojik araçların kullanılması.

Üzerinde durmak istediğim ikinci grubun mücadele araçları ise, doğrudan kişisel verilerle ilgili olanlar: Vatandaş sağlık bilgilerinin tek tip kimlik kartının çipine yüklenmesi, dronlarla termal görüntüleme yapılması; yüksek teknoloji kameralarla, yüz taraması yapılarak kimin ne zaman sokağa çıktığının tespit edilmesi, bu verilerin trafik verileriyle birlikte analiz edilerek depolanması, vücut ısısını ölçen termometrelerin kamera sistemlerine entegre edilmesi ve termal kameralarla yüksek ateşli kişilerin tespiti, kontrolü; dakikada 200'den fazla kişinin fotoğrafını tarayan, çeken kızıltötesi ve yüz tanıma teknolojisini geliştirilmesi ve sistemin Pekin Qinghe istasyonunda kurulması; WeChat isimli insanların banka kartını da bünyesine alan mobil uygulama ile bireylerin konum bilgilerinin tespiti, tüm bu işlemlerde yapay zekanın kullanılması vb[4].

Hükümetin tüm sağlık ve güvenlik personelinin bu verilere ulaşmasını sağlaması; hastaneye başvuran kişinin son 14 gün içinde nerelere gittiği, hangi satış noktalarından alışveriş yaptığını öğrenme arzusuna dayanıyor. Ayrıca algoritmalar aracılığıyla gidilen yerlerde temas edilen kişilerin listesinin çıkartılması; benzer bir uygulamayı Çin Telekom şirketi China Mobil'in de devreye sokması; güvenlik ve sağlık personelinin virüs bulaşmış kişinin GPS kayıtlarına bakarak seyahat geçmişlerini ortaya çıkartması; hangi saatte, hangi istasyonda, hangi trene bindiği, hangi koltukta oturduğu, yanında oturan kişilerin kimlik bilgileri tespit etmesi dikkat çekiyor. Çin vatandaşlarının bir kısmının "sağlık kodu" isimli bir izleme sistemiyle izlendiğini anlıyoruz. Bir dijital sağlık sertifikası oluşturulmaktadır[5].

Rusya ve çeşitli ülkelerde "yüz tanıma teknolojisi" kullanılmaktadır. Tüm bu yöntemlerin Koronavirüs gibi büyük bir felaket nedeniyle kullanıldığı ve bir gereklilikten doğduğu açıktır. Devlet bu kontrol araçlarını mevcut olanlarla bütünleştirirken "insan sağlığı", "kamu güvenliği" vb gerekçelerle kişisel verilere sınırsız ulaşma imkanı elde etmektedir.

Bu verilere, sosyal medya araçlarındaki kişisel hareketlerin izlenme imkanı da eklendiği zaman; bir kişinin mahrem bilgileri dahil sağlık, sosyal, politik tüm varlığı dolayısıyla tüm toplumun bilgisi devletin elindeki Büyük Veri de toplanmış olmaktadır. Böylesine devasa bir güçle bütünleşen modern sonrası dönemin Leviathan'ı karşısında birey bir kum zerreciğine dönüşmektedir[6]. İfade etmek gerekir ki; bu sadece Koronavirüs nedeniyle ortaya çıkmış bir durum da değildir. Kendi mecralarında ticari ürünler olarak gelişen kişi izleme sistemlerinin Koronavirüs nedeniyle devlet gücüyle bütünleşme hızının aşırı yükseldiğine işaret edebiliriz belki.

Demokratik toplumlar, gücün yoğunlaştığı devleti kontrol altına alan, güç kullanımını denetleyen rejimlerdir. Toplum bu amacı hak ve özgürlüklerini kullanma ve bu haklara dayanarak tercih ettiği örgütlenme yöntemleriyle güvence altına alır. Vatandaşın devlet karşısında böylesine zayıfladığı dönemlerde bu denetim ve kontrol görevinin yürütülmesi giderek zorlaşmaktadır.

Öte yandan devlet yapısına bir insani terim olan olan "güven" duygusuyla da bakılamaz. Unutulmamalıdır ki, iki dünya savaşını çıkaran on milyonlarca insanın ölümüne neden olanlar da devletlerdir. Yakın zamanda ABD'nin, Saddam Hüseyin'in Irak'ına elinde kimyasal silahlar olduğu gerekçesiyle saldırarak yüz binlerce insanın ölümüne neden olduktan sonra, meğerse aldığımız istihbarat hatalıymış dediği de hatırlardadır. Devletler demokratik toplumun varlığı açısından her zaman sıkı sıkıya denetim altına alınması gereken en büyük güç merkezleridir.

Koronavirüs salgınının insanlığın bu tarihi mücadelesine büyük ölçüde darbe vuracağı daha şimdiden ortaya çıkmıştır.

Tehlike elbette Koronavirüs'e karşı alınacak tedbirlerde değil. Bu kapsamda alınacak tedbirlerin felaket ortadan kalktıktan sonra bile, yeni pandemi vakaları gerekçesiyle kalıcı olması ihtimali, karşı karşıya olduğumuz tehlikenin sadece bir boyutudur.

İkinci boyut daha dehşet vericidir. Her devlet giderek virüs veya benzeri bir tehdidi suni olarak yaratma veya abartarak aynı yöntemleri uygulama imkanını elde etmektedir. Çin'in suçlanması ya da virüsün laboratuvarda üretildiği iddiaları insanlığın karşısındaki asıl büyük tehlikeyi işaret etmektedir.

Hak ve özgürlüklerin korunması bundan böyle çok daha zor olacaktır. Elbette bu ihtimal her zaman vardı ancak Korona ile tıpkı terör tehlikesinde olduğu gibi sistematik bir bütünlüğe kavuşmuş durumdadır. Daha da önemlisi hak ve özgürlüklerin ülke bazında askıya alınmasının özel devlet pratikleri geliştirilmektedir.

Hiçbir tereddüt göstermeden sokağa çıkma yasağı talebinde bulunanların yakın bir gelecekte dronlarla, robotlarla kontrol edilen bir sokağa çıkma yasağının nasıl bir toplum yaratabileceğini de düşünceleri gerekmez mi?

OHAL Talepleri, Bakış Açısı ve Yanılsama

Dünyada örneklerini verdiğim sokağa çıkma yasaklarından OHAL ilanına kadar talepleri bu açıdan da değerlendirmek gerekiyor. Sokağa çıkma yasağının devrimci bir nitelik taşıdığını söyleyenler bile bulunmaktadır... Oysa talebin özü sokağa çıkma ve seyahat özgürlüklerine kısıtlama getirilmesi anlamını taşıyor. İnsan örgütlü bir varlık olduğuna ve "hayat sokakta yaşandığına" göre bu talepler yani "eve hapsolma" onun insani niteliğinden eksilme anlamına gelmektedir. Vatandaş "eski rejim"i insan tipolojisinden ayıran onun sokağa çıkma, talepte bulunma, örgütlenme, sokak kürsüsünden konuşma hakları değil miydi? İlginç olan Koronavirüs tehlikesi gerekçesiyle insani varlığı eksilten bu talebin devletten değil vatandaşlardan gelmesidir. Bunun gerekçesi "Laftan anlamıyor bu cahil insanlar!" savunması olabilir mi? Üstelik tüm sağlık personeli, işçiler, özetle milyonlarca emekçi çalışırken, her gün işe gidip gelirken, fabrika bacalarından duman çıkarken ya da bir o kadar sokakta iş peşinde koşarken... Sanki yoksul emekçi kesim çalışırken, gidip gelirken, iş ararken tehlike yok, bazı insanlar ihtiyaçları için fırınlara koşturunca var... Burada bir yanılsama yok mudur?

65 yaş kısıtlaması da dikkatle irdelenmelidir. Yaş üzerindeki yoğunlaşma diğer kuşaklarda rehabet yaratırken sorunu aile üzerine kaydırmaktadır. Eğer 65 yaş baz alarak idari kararlar alınıyorsa önlem sadece evden çıkmama ile mi sınırlı olmalıdır? Kısıtlamayla beraber alınan ihtiyaç giderme planlarını duymadık henüz. Belediyenin ekmek dağıtmasının bile yasaklandığı bir beldede, kendi evinde yaşayan iki emekli insan ihtiyaçlarını nasıl temin edecek? Emekli maaşlarını bankadan nasıl çekecekler. Geliri olmayan muhtaç insanlar yapılan yardımlara nasıl ulaşacak? Ne merkezi idarece ne de belediyelerce 65 yaş üzerindeki insanların durumu, dağılım listesi, ihtiyaçların karşılanması için yapılan bir çalışma ilan edilmedi henüz. Sokağa çıkması yasaklananların kaçının emekli maaşı vardır, kaç yardımcı muhtaçtır? Bu kategoriye giren 7,5 milyon insan olduğuna göre[7] sürdürülmekte olan palyatif ve dağınık çalışmalarla yetinmek mümkün olabilir mi? Bu yaş üzerinde yoğunlaşmanın bir diğer sonucu da dikkatin yaş üzerinde toplanarak yaş ayrımı gözetmeyen işsizliğin, evsiz barksızlığın, yoksulluğun görmezden gelinmesine yol açmasıdır.

Görüldüğü gibi yanılsama karşımıza çıkan her konuda kendini gösteriyor. Belki bunun nedenini aramak gerekiyor. Liberal düşünce toplumun öznesi olarak insanı merkeze koyar. Bu düşünceye göre kişinin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi sonunda toplumun ortak çıkarı hasıl olur. Piyasa denilen sihirli mekanizma bu çıkarları dengeleyici rol oynar, herkese hakkını verir... Bu düşünce insan ve onun çıkarlarını kutsar. Sadece insanın kendi çıkarını temel alan liberal düşünce "*Kendini koru, kendini kurtar, onlar aptalsa sen ne yapabilirsin ki?*" diye kendini doğrular mütemadiyen. Savaşta, açlıktan ve hastalıktan kaynaklanan on binlerce insan ölümü bir televizyon ekranından seyredilir. Biraz vicdanlı olanlar üzüntülerini beyan eder

sadece. Vicdansızlar, dünyaya asgari bir ahlak çerçevesinden bile bakamayanlar ise ölümlerle ilgilenmezler. Hatta insan ölümünü olumlayarak *“Yesinler birbirlerini, öldürsünler, ölsünler, bana ne, ben ne yapabilirim ki?”* diyebilirler. Mesela 65 yaşın üzerindeki ölürler, onlar zaten çok yaşamışlar, hatta topluma yük bu insanlar bile denilebilir. Takdiri ilahinin dünyada temizlik yaptığını ifade edenlere bile rastlanıldı son günlerde. Bu düşünceler steril dünyaların basit çıkarları dışında fazla bir şeyle ilgilenmeyen küçük burjuva ahlakından beslenir. Toplamların sessizlikle karşıladığı daha vahim bir durum daha vardır: Son günlerde ortalığa saçılan az sayıda olan solunum cihazlarını bağlamada tercih sırası... Kronik hastaların, belli yaşın üzerindeki gözden çıkarıldığı anlaşıyor. Yapılması gereken, zayıfların önce korunması değil midir? Ya da şöyle bakalım; hayatları boyunca vergi, sosyal güvenlik primi ödemiş bu insanların tam da bu günlerde kendi yarattığı kaynaklardan yararlanma hakkı yok mudur? Uçak, araba fabrikası kuran ülkeler solunum cihazı üretmekten mi acizdirler? Yoksa karlı bir iş olmadığı için mi yapılmıyor? Görülen odur ki, tehlike büyüdükçe bu ahlakın faşist ideoloji içine terfi etmesi sadece bir an meselesidir: Güçlü olan yaşar... Biz bunu güçlü veya imkanı, akli olan diye anlayabiliriz. Bu görüşe göre hayat zaten bir doğal seleksiyondan ibaret değil midir? Bugüne kadar kendimize de uğrayabileceğini hiç düşünmediğimiz bir seleksiyon...

Koronavirüs Eşitlikçi Bir Virüs mü?

Koronavirüs dünyada bir ilki gerçekleştirdi. Kim olursa olsun herkes Koronavirüs’le tanışabilir... Bir prens, başbakan, zengin olmanın önemi yoktur. Tezcanlılıkla Koronavirüs’ün eşitlikçi bir virüs olduğu yorumu yapılması gülünç olur elbette. Çünkü bilinir ki, burjuva eşitlik ilkesi, eşitsizlere uygulanan bir eşitlik ilkesidir ve bu formülden zenginlerle fakirlerin eşitliği sonucu çıkmaz. Zenginler özel hastanelerde, özel hekimlerin ellerinde tabii ki kendilerine yoksul kesime göre daha rahat koruyacaktır. Onların virüsün dolaştığı alanlara, marketlere, pazarlara gitme zorunluluğu yoktur. Elleri telefon numaraları istedikleri yerlerden sipariş verirler ve her şey ayaklarına gelir. Eve hapsedilen yardımcılarını temizlik kurallarını uygulayarak dolaplara yerleştirir hepsini...

Buna rağmen virüs, yukarıda ifade etmeye çalıştığımız küçük burjuva dünyalarda da korku salmıştır. Artık açlık tehlikesi, ölüm tehlikesi uzaklarda bir yerlerde değil, kapıdadır... Böylesine büyük bir korku küresel çapta ilk kez ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal Savunma Bakışı

Liberal düşünce ve türevlerinin ufkı ben merkezli görüşler geliştirmekle sınırlıdır. Oysa insan toplumsal ilişkiler içinde hayatiyet bulan bir varlıktır. Bu varlığı tehdit edecek başta doğal afetler, salgın hastalıklar olmak üzere insanın felaketlerden korunması toplumsal ilişkilerden soyutlanarak değil, tam tersine toplumsal ilişki ağlarının tehlikeye karşı yeniden örgütlenmesiyle mümkündür. Üstelik böylesine yaygın afetlerde başka bir yol da yoktur. Sadece devletten yardım bekleyerek, pasif bir süje olarak kendini korumaya çalışmayla bu tür büyük tehlikelerle, saldırılarla baş etmek mümkün değildir. Belki ilk defa bu kadar derin biçimde hissedilmiştir ki, kendimizi korusak bile, çevremizin, kentimizin korunmasını düşünmez, aktif olarak görev almazsak ölüm kapımızı bir gün çalacaktır. Yüzde olasılıkları bugün paçayı kurtarmamızı sağlayabilecek kadar düşükse bile yarın yüksek olacaktır... Ayrıca hayatımızın devlet tarafından kurtarılması karşılıksız olmayacak hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması açısından büyük bir bedele mal olacaktır.

Devletçi bakış açısını eleştirmiştik. Buna karşı denilebilir ki; devlet sadece iktidar lehine hak ve özgürlükleri sınırlamaya çalışan bir örgüt değildir, asli görevi mevcut toplumsal sistemin kendini yeniden üretmesinde koordinasyondur, gerektiğinde müdahale etmektir. Doğrudur, görevi itibarıyla toplumun varlığını koruyacak, yeniden üretimini sağlayacak tedbirleri almak devletin asli yükümlülüğüdür. Ancak devletin doğal afetlerde, pandemi vakalarında bu yükümlülük yerine getirilirken bir Leviathan’a dönüşme ihtimali, bakışımızın devletten talepte bulunmayla sınırlı olmaması gerektiğini gösterir bize. Bu tür afet, salgın hastalık gibi insanın varlığına yönelik tehditlere karşı, devleti dışlamayan ve fakat onu sadece tamamlayıcı bir parça olarak değerlendiren farklı bir toplumsal savunma sistemi geliştirme ihtiyacı ortada durmaktadır.

O zaman, beslendiği asli yiyeceği, ekmeği satın alma telaşıyla veya yöneticilere güvensizlik nedeniyle özel ihtiyaçları için telaşla sokağa çıkan insanlara sadece “cahillik” terimi ile bakmayabilir; asıl cahillik kaynağının milyonlarca insanın sabah metrolarla, otobüslerle işe gitmesine, işsiz kalmasına gözlerini kapayarak evde kal hashtag’leri atan küçük burjuva bakış açısı olduğunu görebiliriz.

1999 Deprem Dayanışması

Toplumsal savunma bakış açısını somutlaştırmak için 1999 depreminde vatandaş hareketinin yaptıklarını hatırlıyorum. Koronavirüs kadar yaygın olmasa bile, ani yıkıcı etkisiyle toplumu derinden sarsan bu olay o güne kadar görülmemiş toplumsal savunma modellerinin geliştirilmesine neden oldu. Toplumun bu doğal afet karşısındaki savunması İki boyutta gelişti: Biri afetin yaşandığı yerlerde insanların işbirliği, dayanışması; diğeri kendiliğinden ortaya çıkan toplumsal inisiyatiflerin kendi mahalleleri dışındaki yıkım bölgelerine giderek çok büyük zorluklar içinde kurtarma ve yardım faaliyetlerine iştirak etmeleriydi. Hatta bazı bölgelerde devlet kurumlarını fiilen yönettikleri bile görüldü. Bürokratlar, komutanlar, polis amirleri, yerel yönetimler bu inisiyatiflerin gözünün içine bakıyordu. 1999 yılında ortaya çıkan manzara; devletin vatandaşlarına tabi olduğu, onların kurduğu inisiyatiflerin faaliyetlerine yardım eden bir devlete dönüşmesiydi. Hak ve özgürlüklerin korunması açısından en güvenceli model pratik çalışma içinde bulunmuştu. Bu depremde Türk halkı insani dayanışma temelinde toplumsal savunma örneğinin devleti aşan çok nitelikli bir örneğini verebilmişti.

Toplumsal savunma kavramı, bireyin sadece kendini kurtarma perspektifini yıkıp geçerek bize insani olanı göstermesinin yanında, asıl savunma-değişim gücünün yönünü göstermesi açısından önemlidir.

Koronavirüs ve Toplumsal Savunma

Koronavirüs, deprem gibi ani yıkıcı etkiye sahip olmasa da yavaş yavaş çok daha büyük yıkım doğurabilecek başka bir felaket. Ayrıca kişiden kişiye yayılma nedeniyle insanların birbirinden tecridini gerektiren bir salgın. Farklı olsa bile Koronavirüs salgınına 1999 depreminde başarılanlar açısından bakılırsa iki-üç ipucu elde edebiliriz. Öncelikle mahalle, site bazında örgütlenme gereğini görürüz. Bu şekilde yaşlılara, virüse yakalananlara yardım edilmesi, virüsün mahallede, sitede yayılmaması için alınacak tedbirler, farkındalık yaratmak için yapılabilecekler, işsiz kalan insanlarla dayanışma, yardımlaşma ön plana çıkacaktır. İkinci boyut ise ilçe, şehir bazında yapılabileceklerdir. Bu tür çalışmaları koordine edecek yapılar görüş farklılığı gözetmeyen inisiyatiflerdir. Yerel örgütlenme birimleri olan belediyelerin, belediye meclislerinin harekete geçirilmesi toplumsal savunmayı büyük ölçüde güçlendirir. Bir başkası, ihtiyaç malzemesi ve ihtiyaç sahipleri bazında örgütlenmedir. Koronavirüs salgınında görüyoruz ki, yaşlı ve çocukların özel ihtiyaçları, bazı sağlık malzeme ihtiyacı ön plana çıkmaktadır.

Toplumsal savunma modelinde yerel örgütler (belediyeler) önemli bir yer tutar. Bu kurumlar hem devletin halka daha yakın yerel teşkilatlarıdır hem de belediye meclislerinin gerçek kent meclisleri haline dönüştürülmesi imkanı vardır. Yerel örgütler olan belediyelerin ortaya çıkışı, uzun ademimerkeziyetçi mücadeleler sonunda gerçekleşmiştir. Belediyeler faaliyetlerini merkezi idareden aldıkları pay ve yöre halkının verdiği vergilerle yürütür. Bu nedenle mevcut imkan ve araçlarıyla toplumsal savunmanın önemli parçası haline gelebilirler.

Ancak son olayda, tartışma belediyelerin bağış alması, küçük ihtiyaç paketi dağıtması ve maske temini alanlarına sıkışıp kalmıştır. Sadece Ankara Belediyesinin rutinin dışına çıkan öneri ve uygulamaları dikkat çekmiştir. Belediyelerin meclisini, mahalleleri harekete geçirici örgütlenme gücü atıl kalmıştır.

Özetle ifade etmek istediğim, konuya bireysel değil, toplumsal savunma perspektifi ile bakmak; bireylerin evlerinde oturup hapsolması yerine tüm toplumun temas kurallarına uyarak, kitle iletişim araçlarını da kullanarak harekete geçmesi ve bir savunma ağı kurmasıdır. Bu önerimin herkesin sokağa çıkmasını önermek anlamına gelmediği herhalde anlaşılmaktadır. Zorunlu

olması hâlinde, anayasal kurallara uygun olmak koşuluyla, yasal dayanağı açık seçik belli[8], amaçla sınırlı, süreli, bölgesel olmak üzere sınırlı biçimde sokağa çıkma yasakları getirilebilir elbette, ancak sokağa çıkma yasağının emekçilere, işsizlere de uygulanması ve onları salgın süresince karşılıksız “*vatandaşlık gelir hakkı*”ndan yararlandırmak koşuluyla... Sokağa çıkma yasakları yukarıda ana hatlarını verdiğim kurulması gerekli savunma ağı içinde anlamlandırılmalıdır.

Öte yandan unutulmamalıdır ki, felaket anında sadece devletten beklentiyle yetinmek toplumsal savunma refleksini ortadan kaldırır. Bu bakış açısı insanı sadece, güçlü devlet, güçlü bürokrasi, güçlü maliye vb. talepleri arasında sıkıştırır. Eleştiri gücümüzü sadece devletin yaptığı hataların eleştirilmesi düzeyine indirger. Ortaya çıkan sorunların hep devletten kaynaklandığı yanılsamasını yaratır. Kendi yapabileceklerimizi, insani kapasiteyi, örgütlenme gücünü ihmal eder.

Diğer Büyük Tehlike: Big Data/Büyük Veri

Olağanüstü rejimler olarak adlandırdığımız, olağanüstü hâl ve sıkıyönetim uygulamalarının aslında bazı temel hak ve özgürlüklerin askıya alındığı hukuki rejimler olduğu; yani hukuk denetimi altında olduğu, bir diğer ifadeyle “yürütmenin yargı kararı gerektiren bazı işlemlerin” önceden yapılsa bile sonradan yargıç onayına sunulduğu, OHAL gerekçesiyle sınırlı KHK çıkarılsa bile bunların daha sonradan meclis onayına tabi olacağı, tüm OHAL işlemlerinin yargı ve meclis tarafından etkin bir şekilde denetleneceği, tüm OHAL işlemlerinin olağanüstü hâl geçtikten sonra ortadan kalkacağı ileri sürülebilir. Ülkemizin geçmiş tarihi bunların tam tersine şahit olduğumuzu gösterse de gelişmiş ülkelerde de devletin aldığı yetkileri, yetki sınırları aşacak şekilde kullandığını, geri vermekte çok da istekli davranmadığını görüyoruz. Terör gerekçesiyle uygulandığında geçici nitelik taşıyan olağanüstü hal tedbirlerinin, olağanüstü dönem sona erdikten sonra yasaların içine sokuşturularak sürekli hale getirilmeye çalışıldığı gözlenmektedir. En azından Dünya Sağlık Örgütü’nün salgın vakalarının tekrarlanabileceğini öngörmesi, bize toplum sağlığı gerekçesi ile hak ve özgürlüklerin kısıtlanması yönünde süreklilik arz edebilecek farklı bir döneme gireceğimizi işaret etmektedir. Dünya, bir yanda terör diğer yanda salgın gerekçesiyle olağanüstü rejimlerin sürekli hale getirilmesi tehlikesi ile karşı karşıyadır[9].

Bir an için olağanüstü rejimlerin hukuk sınırları içinde kalacağını varsaysak bile, Big Data/Büyük Veri ile simgeleşen teknolojik gelişmeler, bize toplumsal savunma refleksinin geliştirilmesi gereğinin bir başka nedenini göstermektedir. Artık bir insanın 24 saatini gün gün, saat saat nereye gittiğini, ne yediğini, sosyal medyada neyi beğendiğini, neyi paylaştığını, kimlerle vakit geçirdiğini, ne kadar harcama gücü olduğuna kadar takip etme imkanına sahip bir devlet var karşımızda. Bugün için bazı sosyal medya içeriklerine erişilememesini güvence olarak görmemek gerekir. Bu erişilemeyeceği anlamına gelmemektedir. Sosyal medya şirketleri ve devletleri giderek daha fazla işbirliği yapmaktadır.[10]

Gelişmiş ülkelerde kişisel verilerle ilgili ciddi düzenlemeler yapılmasına rağmen, bu düzenlemelerin kişisel verileri korumaya yetmediğini skandallarla öğreniyoruz. Facebook’un kişisel verileri koruyamaması/korumamasından, tam tersine ticari olarak değerlendirme çabasından bahsediyorum[11]. Kişisel verilerin anonimleştirme yapılmaksızın ticari olarak kullanımının hızla yaygınlaşacağını, devletlerin de bu imkandan yararlanmak için can attığını söylemek sanırım yanlış olmayacaktır. Geleceği görmek ve kişisel verilerin bizim iznimiz olmadan nasıl kullanılabileceğini anlamak açısından, akıllı telefonlarımıza ilgilendiğimiz konularla ilgili tanıtım bilgilerinin nasıl geldiğini düşünmek bile yeterli değil mi?

İnsanlığın mahrem alanının ortadan kalkacağı bir sürece doğru hızla ilerliyoruz. Yine altını çizmek gerekir ki, birey-toplum tarafından devlete devredilen hak ve özgürlüklerin geri alınması o kadar kolay değildir. Ulusal güvenlik, terör, doğal afet, salgın hastalık gerekçelerinin devletler ve onu ele geçiren sınıf-zümreler tarafından otoriterleşme yönünde kullanılmayacağını güvencesi bugün için yoktur. İktidar denetiminde köklü kurumları olan ülkeler bile şaşırmış vaziyettedir[12]. Bu tür felaketlere toplumsal savunma çerçevesinde değil de devletin koruma tedbirleri üzerinden bakmak, gelmekte olan büyük tehlikeye gözleri kapamak demektir.

Unutmamak gerekiyor; olağanüstü rejimler, hak ve özgürlükler için “kurt kapanı”dır. Dünyanın neresinde olursa olsun, can güvenliği gerekçesiyle toplumsal savunma refleksini yitirecek bir toplum, geçici tedbirleri sürekli hâle getirecek bir otoriter yönetim karşısında çaresiz durumda bulacaktır kendini. Can güvenliği için hukuk güvenliğinden

Vaz geçmek gelecek için en büyük tehlikedir. Hukuk güvenliği devletin sağladığı bir lütuf değil ancak toplumun talebiyle inşa edilebilecek, toplumsal savunma refleksine dayanan kolektif bir güvencedir.

22 Nisan 2020

[1] <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/akar-talimat-verdi-bakanliga-bagli-fabrikalarda-maske-uretimi-artti/1779981>

[2] <https://www.icisleri.gov.tr/arama/ara/genelgeler#>

[3] <https://t24.com.tr/yazarlar/hayri-cem-haftalik/cin-in-koronavirus-ile-savasta-teknoloji-buyuk-veri-ve-yapay-zeka-ile-sinavi,26151>;

Burak Pehlivan, Yapay Zeka Vs., CoronaVirus2, <https://www.yapayzekatr.com/2020/04/03/yapayzekavscoronavirus2>

Melike Beykoz, <https://turk-internet.com/cin-korona-ile-mucadelede-yapay-zekayi-nasil-kullaniyor/>

[4] Kaynak, dipnot 1

[5] Kaynak, dipnot 1

[6] Spielberg’in Azınlık Raporu filminde olduğu gibi; facebook gibi dijital sosyal medya platformlarının üyelerinin kişisel verilerine bakarak, bir adım sonra neye karar verebileceğini tahmin etmesi gibi, devletin de bu verileri vatandaşlarının niyetini okumada kullanabileceklerini şimdiden öngörebiliriz.

[7] <https://www.nufusu.com/turkiye-nufusu-yas-gruplari>; <https://onedio.com/haber/turkiye-nufusunun-yas-yapisi-degisti-65-yas-ustu-vatandas-sayisi-yuzde-22-artti-900139>

[8] Halen ilan edilen sokağa çıkma yasağına gerekçe gösterilen İl İdaresi Kanunu 11/c ve Umumi Hıfzıssıhha Kanunu 72. maddelerinde “sokağa çıkma yasağı” yetkisi bulunmamaktadır. Hatırlamak açısından ifade edelim, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması, diğer şartların yanında ancak kanunda sınırlandırılacak hak ve özgürlük konusunda somut-açık bir hüküm bulunmasıyla mümkündür. Böyle bir sınırlama yoruma dayanamaz.

[9] Bu sadece Türkiye’de gözlediğimiz bir durum değildir. 2016 yılında terör eylemleri nedeniyle Fransa’da ilan edilen OHAL uygulaması sona erdikten sonra çıkartılan ve terör gerekçesiyle birçok yasada değişiklik yapan yasa, “OHAL uygulamalarını sürekli hale getirme” iddiasıyla eleştirilmişti. https://www.lexpress.fr/actualite/societe/justice/le-projet-de-loi-antiterroriste-accuse-d-etre-un-etat-d-urgence-permanent_1946881.html

[10] Fusun Sarp Nebil, WhatsApp, Twitter, Facebook, Instagram ve tüm sosyal medya uygulamaları kontrol altına mı alınıyor?; <https://t24.com.tr/yazarlar/fusun-sarp-nebil/torba-taslakla-gecirilmek-istenen-sosyal-medya-degisiklikleri-ne-anlama-geliyor,26210>

[11] Facebook-Cambridge Analytica veri ihlali, https://tr.wikipedia.org/wiki/Facebook-Cambridge_Analytica_veri_ihlali;

Facebook’ta Cambridge Analytica skandalı; ABD seçimlerinde 50 milyon kişinin verileri kullanıldı; <https://t24.com.tr/konular/facebookta-cambridge-analytica-skandalı-abd-seçimlerinde-50-milyon-kisinin-verileri-kullanıldı,213>

[12] Almanya güçlü ekonomisi ve Korona konusunda başta Kosch Enstitüsü’nün öngörülü çalışmaları sayesinde süreci en kontrollü olarak geçirecek ülkelerin başında yer alıyor. Ancak parlamento görüşmelerini izleyince insan irkiliyor. Mart ayı sonundaki toplantısında parlamentonun böyle ani gelişen bir olay karşısında nasıl toplanacağını belli olmadığı, Anayasa’da sadece yurt dışından bir saldırı geldiğinde parlamentonun %25’inin bir araya gelerek karar alabileceği (başbakan çoğunluğu) konuşulmuş. Bu olaya bakıldığında, salgın hastalıklarla karşılaşıldığında güvenlik tedbirleri gerekçesiyle parlamenter sistemin zayıflayacağı, parlamentoların denetleme gücünün idarenin eline geçeceği anlaşılıyor: Yücel Özdemir, Temel haklar koronaya kurban mı olsun? <https://www.evrensel.net/yazi/86058/temel-haklar-koronaya-kurban-mi-olsun>